

В будь-якій людській діяльності, особливо в умовах процесуального судового цейтноту, неодмінно зустрічатимуться помилки-порушення, походження яких абсолютно зрозумілі та сприйнятні, оскільки їх сутність – людська природа. Однак під час здійснення провадження щодо/за участю неповнолітніх вкрай бажаним є зведення до мінімуму можливих помилок, оскільки кожна з них викликатиме травматизацію, при чому не лише неповнолітніх потерпілих осіб.

Список використаних джерел

1. Вільна енциклопедія «Вікіпедія». URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki>.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> із змінами станом на 14.05.2021.
4. Постанова Верховного Суду України від 03.06.2020, справа № 754/3011/17 (провадження № 51-3456км19); URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89793526>.

Мироненко Валентина Петрівна,
завідувач кафедри цивільно-правових
дисциплін Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

ЗЛІСНЕ НЕВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКІВ ПО ДОГЛЯДУ ЗА ДИТИНОЮ: ВИЗНАЧЕННЯ СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ

Конституцією України, Сімейним кодексом України, рядом національних та міжнародних нормативно-правових актів у сфері охорони дитинства визначено, що держава охороняє сім'ю, дитинство, материнство, батьківство, створює умови для зміцнення сім'ї та забезпечує пріоритет сімейного виховання. Ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства», серед іншого, визначено основні напрямки діяльності батьків або осіб, що їх замінюють, спрямовані на забезпечення прав та інтересів дитини, зокрема, дбати про їх виховання, стан її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних

здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [1].

Не підлягає сумніву той факт, що у сучасному світі діти потребують особливого захисту, забезпечити який можливо лише спільними зусиллями держави, батьків, осіб, які їх замінюють. Такий захист повинен здійснюватися шляхом законодавчого закріплення та визнання прав дитини, з одного боку та шляхом подальшого розвитку інституту відповідальності за порушення прав дитини, з другого боку. Г. Р. Аблєєва дуже вдало охарактеризовує цей процес, зазначаючи, що без захисту дітей неможливо вийти до здорового і розвиненого суспільства і нації в цілому [2, с. 312].

На наше переконання, особлива увага повинна бути приділена реалізації одного із основних прав дитини – права жити і виховуватись в сім'ї. Це означає, що турбота про дітей, їх виховання та утримання за змістом названих актів законодавства передбачає, що обмежування прав дитини, створення їй немотивованого життєвого дискомфорту, несумісні з самою природою сімейних відносин, що склалися історично і забезпечують виживання та розвиток людини як біологічного виду [3, с. 97].

З огляду на зазначене, особливої уваги потребує розгляд питання щодо жорстокого поводження з дітьми та їх експлуатацію, які щодо батьків розглядаються як підстава позбавлення батьківських прав, а по відношенню до інших членів сім'ї (вітчима, мачухи) – кваліфікуються як вчинення насильства щодо малолітніх, неповнолітніх пасинка, падчерки.

Крім того, згідно зі ст. 15 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону [4].

Фізичне насильство в сім'ї, за яке передбачено кримінальну відповідальність, може бути вчинене у вигляді злочинів проти життя, здоров'я, злочинів, які ставлять у небезпеку життя чи здоров'я члена сім'ї, та злочинів проти особистої волі. Найбільш тяжким злочином, який може бути вчинений внаслідок насильства в сім'ї, є вбивство, тобто протиправне винне заподіяння смерті іншій людині ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України). Якщо внаслідок насильства в сім'ї особу було доведено до самогубства або замаху на самогубство, що сталося через жорстоке з нею поводження, шантаж, примус до протиправних

дій або систематичне приниження її людської честі й гідності, відповідальність настає за ст. 120 КК України «Доведення до самогубства». Сімейне насильство в багатьох випадках має форму злочинів проти здоров'я. Заподіяння потерпілому тілесних ушкоджень тягне відповідальність за ст. ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження», 122 «Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження», 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання», 125 «Умисне легке тілесне ушкодження». Побої та мордування, тобто завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і спричинили тілесні ушкодження, передбачені ст. 126 КК України та ряд інших злочинів [5].

Важливим кроком у боротьбі із сімейним насильством стало закріплення адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми. Названі діяння кваліфікуються за статтею 173-2 КУпАП [6].

Варто зазначити, що якщо дії особи, яка вчинила насильство в сім'ї, підпадають під ознаки злочину або адміністративного проступку, то поряд із притягненням правопорушника до кримінальної чи адміністративної відповідальності до останнього можуть бути застосовані заходи цивільно-правової відповідальності. Водночас, якщо дії члена сім'ї, який вчинив насильство в сім'ї, не підпадають під ознаки діянь, що переслідуються в кримінальному чи адміністративному порядку, у постраждалої особи в будь-якому випадку завжди існує право на подання позову та притягнення винної особи до цивільно-правової відповідальності [4].

Однією із прогалин українського законодавства є також питання про невизначеність суб'єкту злочину, передбаченого ст. 166 Кримінального кодексу України «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування». Ю. А. Западнова цілком слушно зазначає, що в силу специфіки об'єкта кримінальної охорони склад цього злочину характеризується спеціальним суб'єктом і передбачає відповідальність обмеженого кола осіб: батьків, інших осіб, на яких покладено ці обов'язки [7, с. 60, 61]. З нашої точки зору, проблема полягає в тому, що сімейне та інше галузеве законодавство, крім «батьків» називає і «інших осіб» або «осіб, що їх замінюють», при цьому не даючи жодних

роз'яснень з приводу того, кого ж необхідно розуміти під цими поняттями.

Також не можемо не погодитись із Н. В. Гуль, яка правильно зауважує, що неможливо визнати винними нездійснення тих дій по вихованню неповнолітніх, які не входили в коло обов'язків особи [8, с. 62]. Такої ж думки дотримується і О. М. Шаганова, яка вказує, що «особи, які фактично здійснюють виховання» будуть нести відповідальність за невиконання чи неналежне виконання відповідних обов'язків, лише в тому випадку, коли ці обов'язки будуть передбачені законом [9, с. 25], тобто, в коло суб'єктів відповідальності за не виховання дітей, необхідно включити додаткових суб'єктів – вітчима, мачуху, що, на думку вченої, дозволить підвищити ефективність реалізації даної правової норми в правозастосовній діяльності, тим самим забезпечивши всебічний захист прав і інтересів неповнолітніх [10, с. 124].

На сьогоднішній день правова норма про невиконання батьками обов'язку по догляду за дитиною, закріплена Кримінальним кодексом України (ст. 166), називає лише одного суб'єкта відповідальності, що є невинуватим з огляду на реальний стан сфери виховання, де крім батьків, до процесу виховання можуть бути залучені і інші особи. Ставлячи за мету захист прав та інтересів дітей, дана правова норма потребує перегляду і нового наповнення. У зв'язку з цим пропонуємо ст. 166 КК України викласти у такій редакції:

«Стаття 166. Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування»:

«Злісне невиконання батьками, вітчимою, мачухою, іншими особами, які проживають із малолітніми, неповнолітніми та фактично здійснюють нагляд за ними, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, –

карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Ми переконані, що запропоновані зміни до законодавства спроможні відігравати не лише каральну функцію, а й попереджувальну, оскільки загроза покарання може слугувати неабияким стимулом для вітчима, мачухи не допускати протиправних дій щодо пасинка, падчерки, з якими вони спільно проживають однією сім'єю».

Список використаних джерел

1. Про деякі питання договорів про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій : Постанова Кабінету Міністрів від 25.04.2018 № 410. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/KP180410?an=26&q=>.
2. Аблеева Г.Р. Источники международно-правового регулирования в сфере защиты прав детей. *Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2015. № 2 (31). С. 309–313.
3. Калінюк А. Л. Відповідальність вітчима, мачухи як презумпція сімейного права. *Актуальні проблеми держави та права*. 2020. № 86. С. 95–100. DOI: <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i86.2410>.
4. Про запобігання та протидію домашньому насильству. Закон України № 2229-VIII від 07.12.2017 р. (станом на 01.05.2021 р.). *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 5. Ст. 35.
5. Кримінальний кодекс України: Кодекс України, Закон від 05.04.2001р. № 2341-III. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України, Закон від 07.12.1984 р. № 80731-X. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10.
7. Западнава Ю. А. Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетних: проблемы установления признаков специального субъекта преступления. *Вестник экономической безопасности*. 2016. № 6. С. 60–65.
8. Гуль Н. В. Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего. *Журнал Российского права*. 2005. № 3. С. 159–163.
9. Шаганова О. М. Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Омск, 2014. 26 с.
10. Шаганова О. М. Субъект преступления, предусмотренный ст.156 УК РФ. *Известия Алтайского государственного университета*. 2012. № 2-1. С. 122–124.